

в делікатних справах, пов'язаних із розповсюдженням порнографії. У експертів немає жодних підстав під час формування висновку використовувати відверті зображення, тому що експерти мають можливість робити детальний письмовий опис усіх ознак порнографії, які були ними виявлені. Якщо у слідчих або суддів виникатимуть сумніви, чи дійсно досліджуваний матеріал містить відповідні ознаки, перелічені у висновку експерта, вони завжди матимуть можливість упевнитися, переглянувши об'єкти дослідження. Для порівняння: під час виконання біологічної експертизи щодо ідентифікації наркотичних речовин, у слідства та суду зазвичай не виникає сумнівів у тому, чи дійсно експерт досліджував об'єкт і не вимагають додавати до висновку світлини, зроблені під час проведення лабораторних аналізів.

Вважаємо, що імперативна норма щодо ілюстрації висновків експертів порнографічними фрагментами відео або відповідними світлинами, яка міститься в Методиці судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції

порнографічного характеру, має бути вилучена, а замість неї включена обов'язкова норма щодо можливості використання відповідних ілюстрацій винятково з уживанням певних способів, що унеможливають упізнання особи.

Перелік джерел посилання

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІ (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.02.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.02.2023).
4. Методика судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру [реєстраційний код 15.1.12] / А. О. Долуда. Харків, 2011. 58 с.

Належна підготовка дитини та її офіційного представника до процедури опитування (допиту)

Маргарита Журавльова,

докторка філософії у галузі психології, Одеський НДІСЕ, м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1569-5119>, e-mail: odndise@gmail.com

Ольга Бордан,

Одеський НДІСЕ, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8459-8999>,
e-mail: odndise@gmail.com

Висвітлено проблему належної підготовки дитини та її офіційного представника до процесу опитування. Визначено необхідні кроки, що передують процесу опитування дитини.

Ключові слова: психологічна експертиза; опитування дитини; допит дитини; підготовка офіційного представника до опитування дитини.

Proper preparation of a child and their official representative for interrogation (questioning) procedure

Margarita Zhuravleva, Olha Bordan

The purpose of this paper is to highlight the issue of proper preparation of a child and their official representative for interrogation procedure. The necessary steps preceding the interrogation (questioning) procedure of a child are identified.

Keywords: forensic psychological examination, child interviewing, child interrogation, preparation of official representative for child interrogation.

Допит дитини, яка постраждала від насильства або стала свідком злочину, є провідною слідчою дією на шляху доведення протизаконних дій.

Важливою складовою такого опитування є уникнення психологічної ретравматизації

дитини, створення психологічно безпечних умов, застосування спеціальних методик.

Зараз світова практика має кілька широковживаних методик, які надають дуже детальні рекомендації щодо проведення опитування задля

отримання юридично значущої інформації від дитини в максимально можливому обсязі [1, 4, 5]. Водночас жодна з методик не містить детальних рекомендацій щодо підготовки дитини до опитування.

Зазвичай дитина та дорослий, який її супроводжує, перед початком допиту перебувають у напруженому стані. Дитина може відчувати страх, збентеження, ніяковість від необхідності повідомляти деталі подій, що носять інтимний, болючий характер. Дорослий, який її супроводжує, може наполягати на своїй присутності в кімнаті опитування під час слідчої дії з метою захисту, заспокоєння дитини, контролю за процесом допиту. А дитина може не відпускати дорослого від себе, наполягати, щоб залишився поруч [2, 3].

Практика проведення опитувань дає змогу стверджувати, що на етапі, який безпосередньо передує початку допиту, можна здійснити кілька дій, які допоможуть належним чином підготувати дитину до опитування та забезпечити якнайлегше встановлення комунікативного контакту між нею та опитувачем.

Уважаємо, що для цього необхідні такі кроки:

1. «Знайомство дорослого з процедурою опитування». Необхідно пояснити дорослому, який супроводжує дитину (законному представнику, опікуну, тощо), умови проведення слідчої дії, тобто надати короткий опис кімнати для опитування (щодо наявності відеокамери, яка фіксує процес опитування; дзеркала Гезелла, що дає змогу бачити дитину, але не дає їй можливості побачити спостерігачів тощо) та особливостей процесу взаємодії дитини з опитувачем (щодо можливості в будь-який час зупинити опитування як законного представника, так і дитини; щодо обов'язку опитувача дбайливо ставитися до дитини тощо).

Обізнаність представника дитини щодо особливостей процедури опитування, як свідчить практика, зазвичай вгамовує хвилювання, заспокоює, надає необхідну підтримку дорослому, що так само, як і дитина, може відчувати себе дуже невпевнено та не захищено. Такий крок необхідний, щоб дорослий, який супроводжує дитину, транслював їй впевненість та спокій, а не свої негативні емоції. Коли близький дорослий «тремтить» біля дитини, це, безумовно, значно погіршує її психологічний стан.

Бажано показати представнику дитини робоче приміщення — кімнату спостереження, яка є суміжною з кімнатою опитування (за склом або

з відеотрансляцією), де відбувається спостереження за процесом опитування; запевнити, що все налаштовано належним чином та в інтересах дитини і немає необхідності перебувати поруч із дитиною та «тримати її за руку». Необхідно проінформувати представника дитини, що його присутність в кімнаті опитування може впливати на дитину та на зміст її показів (дитина може відмовлятися від надання свідчень, не розкривати подробиці та деталі подій, соромитися, очікувати від супроводжувача підказки тощо). У випадку подальшого проведення експертизи відеозапису слідчої дії експерт може надати висновок про несамотійність свідчень дитини або про наявність неприпустимого психологічного впливу на опитувану особу.

2. «Налаштування дитини». Добре, якщо дорослий, який супроводжує дитину, зможе налаштувати її на опитування, звісно, якщо між офіційним представником та дитиною є довірливі взаємини. Якщо дитина буде обізнана про те, що саме її чекає перед початком слідчої дії, і якщо дорослий, якому дитина довіряє, скаже щось на кшталт: «Тут безпечно, цій людині (психологу, слідчому тощо) можна довіряти», це сприятиме заспокоєнню дитини, зменшить напруження та допоможе налагодити контакт з опитувачем.

3. «Обмежене знання». Дитина не має знати, що дзеркало Гезелла у кімнаті спостереження дає змогу іншим особам спостерігати за процесом опитування. Це створює психологічно небезпечні умови, що взагалі можуть призвести до руйнування процесу опитування. У більшості випадків, якщо дитина буде знати, що за нею спостерігають, вона буде скутою та напруженою, буде відчувати ніяковість. У жодному разі не можна казати дитині щось на кшталт: «Ми будемо тут за тобою спостерігати у сусідній кімнаті за склом» (із практики проведення опитування), бажано вказати: «Я буду поруч і якщо тобі буде потрібно, у будь-який момент ти можеш запросити мене до себе».

Обов'язковою є умова, щоб і після опитування дитина не знала про спостерігачів, не заходила у спеціальне приміщення, де проводилося спостереження за слідчою дією. Знання того, що за розмовою спостерігала певна кількість осіб, може викликати в дитини відчуття зради.

4. «Прибираємо гаджети». Перед початком опитування важливо прибрати гаджети, що зазвичай дають дитині для заспокоєння.

Із практики проведення опитування: мати шестирічного хлопчика забирає телефон, на якому він грав, та разом зі слідчим виходить із кімнати опитування, залишивши дитину у сльозах та розпачі. Таке завершення ігри значно ускладнило процес налагодження контакту між психологом-опитувачем та дитиною.

5. «Вільні рухи, відкрите обличчя». Треба переконатися, що дитині зручно та комфортно, що одяг дитині не заважає й не сковує її рухи. Наявність певних обмежень та незручностей, які можуть бути викликані зайвим одягом (наприклад курткою) або головним убором, який закриває обличчя (лоб, очі), не дають дитині можливості вільного прояву невербальних реакцій, що може в майбутньому ускладнити дослідження відеозапису слідчої дії судовим експертом-психологом.

Отже, належне налаштування дитини на процес опитування у спеціальному приміщенні є, на думку авторів, обов'язковою процедурою, що сприятиме прискоренню встановлення довірливого контакту між дитиною та опитувачем, проведенню змістовного допиту та якісного відеозапису слідчої дії.

Перелік джерел посилання

1. Журавльова М. О. Методика опитування дитини. *Вісник ОНДІСЕ*. 2022. № 11. С. 28—39, 40—48.
2. Журавльова М. О., Бордан О. Д. Щодо опитування дитини у присутності законного представника. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального права* : мат-ли IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16.12.2022). Київ. 2022. 526 с.
3. Чердинцев Ю. Г., Журавльова М. О. Правові проблеми законодавчих норм, що створюють умови ретравматизації дітей, постраждалих від сексуальних злочинів. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. DOI: 10.32837/yuv.v0i4.2215 (дата звернення: 11.03.2023).
4. NICHHD: International Evidence-Based Investigative Interviewing of Children. URL: <http://nichdprotocol.com/the-nichd-protocol.html> (дата звернення: 11.03.2023).
5. Anderson J., Ellefson J., Lashley J., Lukas Miller A., Olinger S., Russell A., Stauffer J., Weigman J. The CornerHouse forensic interview protocol: RATAС. *CornerHouse forensic interview*. 2010. Vol. 12. P. 193—331.

Особливості проведення судово-економічних експертиз із питань дослідження виплат військовослужбовцям

Ніка Ількова,

доктор філософії, Дніпропетровський НДІСЕ, м. Дніпро, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7255-397X>, e-mail: expert_dndise@ukr.net

Розглянуто ідентифікацію особливостей, форм і видів виплат військовослужбовцям; наведено види судово-економічних експертиз, які проводять у межах таких досліджень. Висвітлено питання, що можуть бути поставлені на вирішення судовим експертам та об'єкти, які підлягають дослідженню.

Ключові слова: виплати військовослужбовцям; грошове забезпечення; додаткові виплати.

Peculiarities of forensic economic examinations of issues concerning payments to military servicemen

Nika Ilkova

The definition of peculiarities, forms and types of payments to military personnel has been considered; examples of types of forensic economic examinations that are carried out as part of such studies are outlined. The paper discusses types of questions that can be answered by a forensic expert as well as objects to be investigated.

Keywords: payments to military personnel; military compensation; extra payments.

В умовах активних бойових дій на території України, що супроводжуються загальною мобілізацією з лютого 2022 р., нагальною потребою є проведення економічних досліджень із питань грошових виплат військовослужбовцям. Особливу увагу необхідно приділити нормативному

обґрунтуванню та особливостям проведення таких досліджень з ідентифікацією механізмів і складових всіх видів виплат.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] із 24.02.2022 р. в Україні введено режим воєнного стану, під час